

ביאורים

263 -ג- הבחירה החופשית

מהדורת אור עציון

כאשר הקב"ה מצווה על אדם לעשות מעשה מסוים או להימנע מלעשות מעשה מסוים, בוודאי שיש לאדם את היכולת לקיים את הציווי או לעבור עליו. דבר זה מתחייב מן השכל ומן הכתובים. מן השכל - הקב"ה לא היה מחייב את האדם במצוות מבלי שניתנו לו הכוחות והיכולת לקיימן.

264 מן הכתובים (מיכה ו, ג): "עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה ביי". בפסוק זה טוען הקב"ה כנגד עם ישראל, מדוע אינכם מקיימים את המצוות אף שהקב"ה השפיע עליכם הטובות, ובמצב זה אין מניעה שתקיימו את כל התורה, שהרי לא הותש כוחכם. הרי שלאדם יש כוח לשמור את התורה. וכן (ישעיה מ, לא): "וקווי ה' יחליפו כח" ובפסוק שאחריו נאמר (ישעיה מא, א): "החרישו אלי איים ולאומים יחליפו כח", ונאמר עוד (מיכה ב, א): "באור בוקר יעשוהו, כי יש לאל ידם", מפסוקים אלו מוכח שלאדם ניתן הכח לבחור לעשות את ציווי ה' או להמנע ממנו.

265 רבנו מעלה שלוש אפשרויות בנוגע לבחירה של האדם, ושולל שתיים מהן. לכאורה הבחירה של האדם יכולה להיות בשלושה זמנים ביחס לשעת המעשה עצמו:

א. הבחירה והעשייה נוצרות בו זמנית. אם הבחירה והעשייה נוצרות בו בזמן, הרי שהעשייה אינה תוצאה של בחירה, אלא הבחירה גורמת לעשייה והעשייה גורמת לבחירה בו בזמן, או לחילופין הן אינן משפיעות זו על זו. באפשרות זו יש סתירה לוגית, ולכן רבנו דוחה אותה.

ב. הבחירה אחר הפעולה. כלומר, האדם מבצע את המעשה ללא בחירה, כלומר בגלל הכרח, ולאחר שעשה את המעשה, ניתנת בידו היכולת לבחור האם לעשות מעשה זה או לא. בחירה כזו מביאה לכך שהאדם משנה את העבר, דבר שלא ייתכן.

ג. הבחירה לפני הפעולה. זו הבחירה המוכרת לכל, שבתחילה בוחר האדם מה לעשות ואח"כ מבצע. אחר ששללנו את שתי האפשרויות הקודמות, השכל מחייב שזוהי המציאות ביחס לבחירה.

266 רבנו מבאר את ההבדל בין מושג הבחירה אצל האדם לבחירה אצל הבורא. האדם תמיד בוחר בין שתי אפשרויות של עשייה, לכן כאשר האדם בוחר לעשות מעשה מסוים, עשייה זו נקראת: "פעולה", וגם כאשר הוא בוחר להימנע מעשייה, הוא בוחר ב"פעולה". למשל אם האדם בוחר שלא לכתוב על חברו, הרי הוא בוחר להתרצות לו, וכן אדם הבוחר שלא להתאכזר הרי שהוא בוחר לרחם, וכך בכל הרגשות והמעשים. לעומת זאת אצל הבורא, הבחירה אינה בין שתי אפשרויות נתונות, כי אם בין יצירת דבר מסוים לאי יצירתו. לסיכום: האדם בוחר מה לעשות בין אפשרויות נתונות, ואין בידו אפשרות לבחור שלא לעשות, ואילו הבורא יכול לבחור בין עשייה ואי עשייה.

267 כעת ניתן להבין את מה שהתורה אומרת (ויקרא יח, ל): "ושמרתם את משמרת, לבלתי עשות מחוקות התועבות אשר נעשו לפניכם", התורה מצווה אותנו לשמור את המצוות, שכי אם נבחר שלא לעשותן, הרי אנו בוחרים לעשות את התועבות. שאין מצב של ריק, אי עשיית תורה ואי עשיית תועבות, כי אם אין אנו עולים כלפי מעלה, הרי אנו יורדים מטה, וכן נאמר בתהילים (ק"ט, ג): "אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו".

268 כמו כן צריך להבהיר כי כל מעשי האדם נובעים מבחירה ורצון, אין מציאות שהאדם עושה מעשים ללא כוונה ורצון. גם כאשר האדם עובר עבירה בשגגה, אין המשמעות שהוא עשה מעשה ללא רצון, אלא שהוא רצה לעשות מעשה אלא שטעה ונעלם ממנו גורם האיסור. למשל, ההורג אדם בשוגג, בחר לכרות העץ אלא שלא נזהר בהשלכות מעשיו והגרזן עף והרג אדם. כך גם המקושש עצים בשבת, הוא בוחר לקושש עצים, אלא ששכח שאותו היום שבת.

לעילוי נשמת ציון דוד בן לטיפה ז"ל
לעילוי נשמת אברהם הרוש בן חנה ז"ל

לאדם ניתנה יכולת לקיים המצוות

ג- 263 ואחר שבארתי: איך תהיה העמידה על השערים האלה מאופני הַצֶּדֶק, אמר, וממה שהוא נאות לַצֶּדֶק הַבוֹרָא וְחִמְלָתוֹ עַל הָאָדָם הַזֶּה, שְׁנָתָן לוֹ כַּח וְיִכְלַת לַעֲשׂוֹת מִה שְׁצֻוָּהוּ בוֹ, וְלִהְיֵנֶנּוּ מִמֶּה שֶׁהִזְהִירוּ מִמֶּנּוּ. וְזֶה מִבְּאֵר בְּשִׁכְל, וּבִכְתוּב. בְּשִׁכְל, שֶׁהַחֶכֶם לֹא צִוָּה אָדָם מִה שְׂאִין בִּיכְלָתוֹ, וְלֹא מִה שְׁלֵאָה מַעֲשׂוֹהוּ. 264 וּבִכְתוּב, כְּמוֹ שְׂאָמַר (מיכה ו, ג): עַמִּי מִה עֲשִׂיתִי לָךְ וּמִה הִלְאִיתִיךָ עֲנֵה בִי. וְעוֹד אָמַר (ישעיה מ, לא; מא, א): וְקוֹי ה' יִחְלִיפוּ כַח... הַחֲרִישׁוּ אֲלֵי אֵיִים וְלֵאמֹרִים יִחְלִיפוּ כַח. וְאָמַר עוֹד (מיכה ב, א): בְּאוֹר הַבִּקְרָא יַעֲשׂוּהוּ כִּי יֵשׁ לְאֵלֹי יָדָם. 265 וְיִרְאִיתִי כִּי הִיכְלָתֹהּ רְאוּיָה שֶׁתִּהְיֶה קִדְּם הַפְּעֵל, עַד שֶׁיִּתְּנוּ לְאָדָם הַפְּעֵל וְהַעֲזִיבָה עַל הַתְּמוּנָה. כִּי אִם הִיְתָה שְׂוֶה עִם הַפְּעֵל, הִיָּה כֹל אֶחָד מֵהֶם סִבָּה לְאַחֵר, אוֹ לֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶם סִבָּה לְאַחֵר. וְאִלוֹ הִיְתָה אַחֵר הַפְּעֵל, הִיָּה אָדָם יָכוֹל לְהַשִּׁיב, מִה שֶׁעָשָׂה קִדְּם וְזֶה הֶבֶל, וְאֲשֶׁר לִפְנֵי הֶבֶל. וּבְכָר הַתְּחִיב שֶׁתִּהְיֶה יְכָלָת הָאָדָם קִדְּם פְּעֵלוֹ, כְּדִי שִׁישְׁלֵם לוֹ בָּהּ לְהַגִּיעַ אֶל מִצְוֹת אֱלֹהֵי. 266 וְאֶרְאָה לְבָאֵר כִּי פֶאֶשֶׁר עֲשׂוֹת הָאָדָם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה פְּעֵל, כִּן עֲזִיבָתוֹ אוֹתוֹ הוּא פֶעֶל גַּם כֵּן. כִּי לֹא עֲזַב אוֹתוֹ כִּי אִם לַעֲשׂוֹת הַפְּכּוֹ. וְאִינְנָה פְּעִיבָת הַבוֹרָא יִתְבָּרַךְ לְבָרָא הַדְּבָרִים אֲשֶׁר בְּרָא, שְׂאִינְנָה פְּעֵל; כִּי הַבוֹרָא כְּשֶׁעֲזַב לְבָרָא הַגְּשָׁמִים וּמִה שִׁישׁ בָּהֶם, לֹא הִיָּה הַפֶּךְ לְגִשְׁמִים הֵהֶם. 267 אֲבָל הָאָדָם כִּינּוֹן שֶׁפְּעֵלוֹ הַמְקָרִים, הוּא עוֹזֵב דְּבָר, שִׁיבְחָר לַפְּעֵל הַפְּכּוֹ, וְאִם לֹא יֵאָהֵב, יִשְׁנָא, וְאִם לֹא יִרְצָה, יִכְעַס, וְלֹא תִמְצָא לוֹ מַעֲלָה בִּינֵיהֶם. וְכֵן הַכְּתוּב אוֹמֵר (ויקרא יח, ל): וּשְׂמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת מַחְקוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם. וְאָמַר עוֹד (תהלים ק"ט, ג): אִף לֹא פְעֵלוּ עוֹלָה בְּדַרְכָּיו הִלְכוּ. 268 וְצִרְיָ שְׂאָבָר, שֶׁהָאָדָם לֹא יַעֲשֶׂה דְבָר עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹחֵר לַעֲשׂוֹתוֹ, כִּי לֹא יִתְכַן לַעֲשׂוֹת, מִה שְׂאִין לוֹ בְּחִירָה, וְלֹא מִי שְׂאִינְנוּ בּוֹחֵר. וְזֶה שְׂאִינְנוּ רּוֹאִים הַתּוֹרָה שְׂאִינְנָה מַחֲיִבָת בְּעֵנֶשׁ מִי שֶׁחֲטָא בְּשִׁגְגָה, לֹא בְּעֵבוֹר שְׂאִינְנוּ בּוֹחֵר אֲבָל בְּעֵבוֹר שֶׁלֹּא יַדַּע הָעוֹלָה וְהַסִּבָּה בָּזָה, כְּאֶמְרוֹנוּ בְּהוֹרֵג נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה, שֶׁהוּא מִזִּיד בְּכָרוֹת הַעֵץ וּבּוֹחֵר, אֲבָל שֶׁגַּג לְהַשְׁמֵר. וּבְמַחְלָל שֶׁבֶת שֶׁהוּא מִזִּיד לְקוֹשֵׁשׁ עֲצִים, אֲבָל שֶׁכַח שֶׁהוּא יוֹם שֶׁבֶת.

מֵאוֹפְנֵי - מִדְרָכֵי. נְאוֹת - מִתְּאִיִּם. שְׁלֵאָה - עֵיִף מְדִי. יֵשׁ לְאֵל - בְּכּוּחֶם. הִיכְלָת - הַבְּחִירָה הַחֻפְשִׁית. שְׂיָתָן וְכו' - הַבְּחִירָה מֵאִפְשֶׁרֶת אוֹ לַעֲשׂוֹת אוֹ לְהִימָנֵעַ מֵעֲשִׂיָּה. כְּשֶׁעֲזַב - כְּשֶׁנִּמְנַע. וּבּוֹחֵר - הוּא בּוֹחֵר לַעֲשׂוֹת כֵּן. מַעֲלָה בִּינֵיהֶם - מִדְרָגָה מִמוּצַעֵת בֵּין הַחַיּוּב לְשִׁלְיָה. אֲבָל - אֵלָּא. וּבּוֹחֵר - הוּא בּוֹחֵר לַעֲשׂוֹת כֵּן.